

Limfjordslandet - oversvømmet og tørlagt

Den østlige Limfjord - fra Hals til Aggersund - er i dag et snævert farvand, hvor sejlrunden på begge sider er omgivet af meget lavvandede områder og strandenge. Mange steder rejser det faste morænelandskab sig langt fra den nuværende kyst. Ved Nibe- og Gjølv Bredning vider fjorden sig ud. Store inddæmninger har dog ændret det nordlige kystforløb radikalt.

Limfjordens snævre forløb set fra Kattegat ind mod Hals

Limfjordens geologi

To elementer er afgørende for fjordens udformning: Undergrundens kalk og kridt og store ændringer i havniveauet siden istiden. Tykke lag af kalk og kridt danner kernen i morænebakkerne langs fjorden. Kalkens store geologiske og økonomiske betydning gennem historien viser sig ved, at det gamle danske navn for kalksten - limsten - har givet fjorden sit navn: Limfjorden.

Kalken har fra gammel tid været og er stadig genstand for en omfattende råstofindustri - lige fra stenalderen, hvor flinten, som ligger i kridtlagene, blev brudt i miner og eksporteret - og til nutidens moderne kalkværker og cementfabrikker.

Undergrundens kridt anvendes til cementfremstilling på Aalborg Portland

Mens kalken ligger højt i bakkerne, ligger den meget dybt i dalene og under fjorden. Dalene er ofte retlinede og skærer hinanden. De er sandsynligvis dannet ved forskydninger i undergrunden. Dalene deler det højtliggende kalk i en række »kalk-øer«. Den østlige Limfjords forløb er således styret af bevægelser i undergrunden.

Samspillet mellem landhævning og havstigning har præget Limfjorden siden istiden. Da isen for 15.000 år siden smeltede, blev store dele af Nordjylland oversvømmet, og Limfjordsområdet fremstod som et øhav. Ved Aalborg lå kysten 15-20 meter højere end i dag. For 13.000 år siden

blev landhævningen dominerende, og Limfjorden omdannet til en flod, der stort set kun omfattede den nuværende sejlrunde. De vidstrakte flader, der dukkede op af havet, var dårligt dræned, og store områder blev derfor dækket af moser.

Havet stiger og stiger

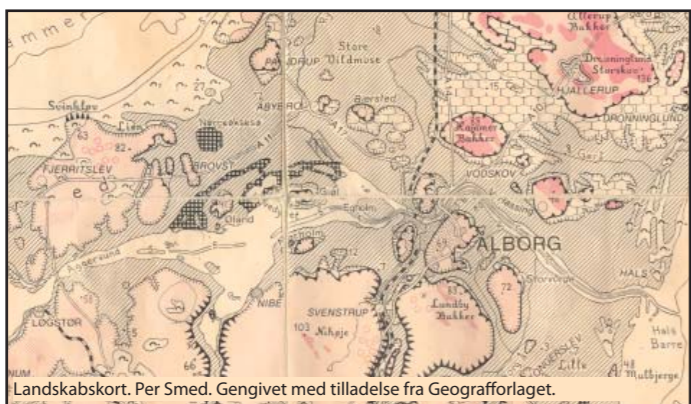
For 8.000 år siden blev klimaet varmere, og de sidste gletschere i Nordamerika og Skandinavien smeltede. Det betød, at havet i Nordjylland steg 25 meter på bare 500 år!

Meget store områder blev påny overskyttet og området igen omdannet til et ørige med utallige vige og smalle fjorde. Kystlinien lå nu 6-8 meter højere end i dag. Stenalderhavets kyst skrænter ses tydeligt mange steder i terrænet, bl.a. ved Nibe, hvor cykelruten følger foden af skrænten over lange stræk.

Stenalderkystskrænten ved Nørholm.

Langsomt dukkede landet atter op som følge af landhævningen, og for omkring 2.000 år siden var den overvejende del af de nuværende landområder tørlagt. På de tørlagte flader bredte moserne sig påny, og de to »Vildmoser« nord og syd for fjorden opstod som nogle af Europas største højmoser.

- Landskabskort. Per Smed. Gengivet med tilladelse fra Geografforlaget.
- Marint forland dannet siden stenalderen (6.000 f.Kr.)
 - Morænelandskab fra sidste istid, overvejende sandbund
 - Kystklint
 - Stenalderhavets kystlinie
 - »Yoldiahavets« kystlinie, (13.000 f.Kr.)
 - »Tunneldal«.

Limfjordens historie

Mennesker færdedes omkring Limfjorden helt tilbage fra slutningen af sidste istid. I de første mange årtusinder levede man af jagt, fiskeri og indsamling. For omkring 6.000 år siden kom agerbrug og husdyrhold til Nordjylland. I begyndelsen var det et supplement til jagt og fiskeri, men i løbet af nogle få hundrede år blev landbrug hovederhverv. Bopladserne og landsbyerne fra de mange tusinde år ligger ikke tilfældigt spredt, men er placeret meget nøje i landskabet i overensstemmelse med de skiftende erhverv. Jægere og fiskere boede ikke de samme steder som bønder.

Ældre stenalder

Menneskelige aktiviteter fra de første årtusinder kender vi kun fra få fund af karakteristiske redskaber. For omkring 7.500 år siden skabtes et mægtigt fjordlandskab, og fra det tidspunkt har vi kendskab til tæt bebyggelse omkring fjorden. Menneskene havde bopladser på strandbredden, fiskede med ruser og krog og samlede østers. I det skovdækkede indland jagede de urokker, kronhjort, rådyr og vilsvin. Bopladser med dynger af østerskaller og andet affald kaldes køkkenmøddinger. Langt de fleste bopladser er dog uden skaldynger. Bopladserne findes i dag mellem 4 og 6 meter over nutidigt vandniveau, så meget har Limfjorden hævet sig siden da. En typisk beliggenhed for en køkkenmødding kan ses ved Selbjerg på Øland.

Yngre stenalder

Da landbruget kom til Nordjylland for 6.000 år siden, ændrede livsvilkårene og udnyttelsen af landskabet sig. I svedjebruget, som det tidlige landbrug blev kaldt, måtte skoven fældes og afbrændes før såning. Sammen med erhvervsskiftet fra jæger og fisker til agerbruger ændrede samfundsstrukturen sig i retning af et høvdingesamfund, dvs. en række »samfund« eller stammer styret af småkonger. Dysserne og jættestuerne er vidne om forandringerne, da de ikke bare er grave for bondesamfundets overklasse, men også er symboler på stammernes nedarvede ret til territorium. Omkring Bejstrup i Hanherred ligger dysserne og jættestuerne tæt, og ruten passerer direkte forbi disse kammeret Ravsten. Hvissehøj ved Attrup er et fint eksempel på en sjælden jættestue med to bikamre.

Bronzealder

Bronzealderens bopladser ligger ofte på de markante morænebakker langs fjorden. Oven for kystskrænten ved Vadgård nord for Tolstrup er udgravet en boplads med huse. De store og kuplede gravhøje fra ældre bronzealder er en væsentlig del af vor oplevelse af landskabet. De findes i grupper og rækker på toppen af morænebakkerne og markerer bygdegrænser og vejforløb. Der er fine eksempler på disse gravhøje langs ruten fx Blushøj ved Attrup, højene

ved Blegebrønde og Husby Hole, Marbjerg og Storhøj ved Kølby, Danshøj ved Valsted, Porsheden ved Nørholm og Toftshøj ved Sejflod.

Jernalder

I den tidlige jernalder får vi kendskab til små landsbyer med 6-8 gårde. For ca. 1800 år siden blev de mange små gårde lagt sammen til færre, men større. De store landsbyer placeres på toppen af de høje morænebakker, og her bliver de liggende til omkring år 1100 e.Kr. En typisk landsby med velbevaret gravplads kan ses på Lindholm Høje i Nørresundby. Den var beboet fra ca. år 400 til tidlig middelalder. Ved Sejflod er der omkring Toftshøj udgraven en landsby, der lå på stedet fra tidlig jernalder til vikingetidens slutning. På det tidspunkt blev bebyggelsen flyttet ned til den nuværende landsby med den romanske stenkirke. Samme mønster kan ses ved mange andre landsbyer med romanske kirker omkring fjorden.

Græssende får på Lindholm Høje

Vikingetid

I vikingetiden opføres Danmarks største ringborg ved Limfjorden. Aggersborg bygges som et kongeligt administrationscenter på et strategisk vigtigt sted, hvor myndighederne kunne kontrollere sejladserne på fjorden. På omkring samme tid grundlægger kongemagten også Aalborg. Det understreger Limfjorden som vigtigt farvand. I vikingetiden importerede vi betydelige mængder af daglige forbrugsvarer fra Norge. Det drejer sig om kogekar af klæbersten, hvæssesten, kværnsten og jern, der er tungt og fylder meget. Ved Sct. Nikolaj Bjerg ved Sebbesund lå dengang en stor handels- og håndværksplads. Her blev varer bragt i land og solgt, og her lå også Limfjordens ældste stavkirke midt på en kirkegård.

Aggersborg

1 **Aggersborg.** Den største af Danmarks fire vikingeborge. Ringvolden omkring anlægget blev rekonstrueret i 1994. Information om borgen findes på stedet.

2 **Nørkær Enge.** En vidtstrakt flade uden bebyggelse, som ved inddigning og afvanding i 1940'erne er gjort anvendelig til dyrkning. Nordjyllandsværket har opført en vindmøllepark, der er under ombygning. Informationsbygning har åbent fra 8-20.

3 **Vår.** Kulturlandskab med gravhøje, gammel hovedgårds-skov, hovedgården Vår, husmandsudstykning på Vår Mark.

4 **Nibe Brødning.** Internationalt fuglebeskyttelsesområde. De store fugleflokke kan ses fra cykelruten syd for Nibe.

5 **Nibe.** Gammel købstad, hvis vækst gennem middelalderen skyldtes sildeeventyret. Midt i byen findes de gamle sammenbyggede fiskerhuse. Kirken rummer kalkmalerier fra 1400-tallet.

6 **Nørholm.** En af de mest karakteristiske landsbyer i Nordjylland. Ved udskiftningen i 1813 skete kun en begrænset udflytning af landsbyens gårde. Nørholm Kirke er en af middelalderens mange sognekirker opført i kvadersten, som vi oplever i kystlandskaberne omkring Limfjorden.

7 **Aalborghus Slot.** Opført i årene 1539-55 af Kong Christian III. Nu bolig for stiftamtmanden og kontor for statsamtet. Adgang hele året til slotsgården og voldanlægget.

8 **Hadsundbanen.** Jernbane 1900-1960. I dag cykelrute. I Klarup passerer ruten den tidligere stationsbygning.

9 **Hals Skanse.** Nuværende anlæg påbegyndt under Kong Christian IV. Stod sin prøve under Svenskekrigen fra 1657-1660. Åbent hele året. Gratis adgang.

10 **Nordjyllandsværket.** Værket producerer både el og varme og anvender ca. 600.000 tons kul om året. Et røgrænsningsanlæg fjerner 95% af svovl- og kvælstof forbindelserne i røgen. Dette anlæg er det første af sin art i verden.

11 **Lindholm Høje.** Nordens største gravplads fra germansk jernalder og vikingetid. Der er adgang til gravpladsen hele året. Et museum fortæller om jernalder og vikingetid. Besøg også Aalborg Historiske Museum ved Budolfi Kirke i Aalborg.

12 **Haldager Vejle.** Strandengene omkring Ryå's udløb er meget fuglerige. Fra vejen kan man om foråret være heldige at se dansende brushaner. Senere på sommeren ankommer flokke af regnspøver.

13 **Tjæregrønde på Gjølv.** Gammelt tjærearlæg, hvor de lokale fiskere tjærede garn. Anlægget er fra ca. 1900.

14 **Gjølv.** Arealerne ved Gjølv var tidligere dårligt egnede til opdyrkning på grund af den lave beliggenhed og stadige oversvømmelser fra Limfjorden. Først i 1900-tallet, efter bygning af digeanlæg fra Gjølv til Øland og fra Gjølv til Haldager, blev det muligt at drive rentabelt landbrug.

15 **Oksholm Mølle.** Restaureret, hollandsk mølle fra 1857. Møllen er en del af herregårdsmiljøet omkring Oks-holm.

16 **Kokkedal Slot.** 3-fløjet herregård fra midten af 1500-tallet med hvide mure, tårn og spir. Fungerer i dag som slotshotel.

17 **Attrup Pumpestation.** Afvander 12.500 ha landbrugsland. Pumperne kan klare mere end 15.000 liter vand i sekundet.

18 **Alsbjerg Bakker.** Fra Alsbjerg Bakkers højeste punkt, Blushøj, er der en enestående udsigt over Hanherred. Bakkerne er meget gamle græsningsarealer, som også kaldes overdrev, med et rigt, varieret planteliv.

19 **Udholm Mose.** Større naturareal med søer, opholdsarealer og stier. Et vellykket resultat af endt råstofindvinding i området. Særligt fungerer som levested for mange forskellige arter fugle.

Ryå's udløb

Troldholme i Limfjorden

Overnatning i det fri

Ud over de viste campingpladser og primitive lejrladser findes billig overnatning på naturlejrladser og teltpladser. Der er udgivet en samlet publikation med ca. 700 pladser. Den hedder »Overnatning i det fri - Teltpladser og Naturlejrladser« og kan købes for 95 kr. hos Ideværkstedet, tlf. 3311 1175 og Dansk Cyklist Forbund, tlf. 3332 3121.

Ordensregler

Når du færdes i naturen, bør du tage disse hensyn:

Gå ikke ind på dyrkede marker. - Skræm ikke vilde dyr og fugle. - Lad blomsterne stå, så kan andre også få glæde af dem. - Tag alt affald med dig. - Tag hensyn til de mennesker, der ejer og lever af naturen.

Al færdsel sker på eget ansvar. I øvrigt gælder Naturbeskyttelseslovens bestemmelser for færdsel og ophold.

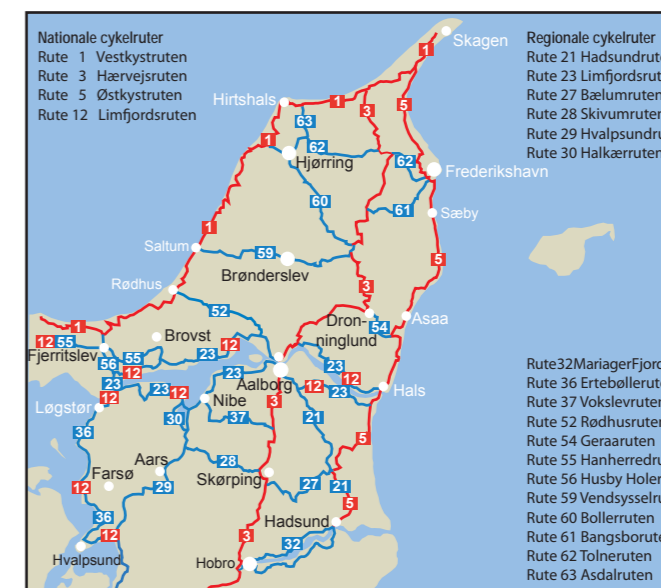
Information om cykelruterne

En samlet pakke bestående af et oversigtskort i 1:200.000 med relevante oplysninger for cykelturisten samt syv rutekort over de nationale cykelruter 1, 3 og 5 i Nordjyllands Amt i 1:100.000 kan købes på turistbureauerne i amtet for 55,00 kr. Foldere over de regionale cykelruter 23, 28, 29, 32, 36, 37, 52 55, 59, 60, 62 og 63 udleveres gratis på turistbureauer og biblioteker i amtet, eller bestilles på www.nja.dk.

Limfjordsruten, Rødhusruten, og Husby Holeruten
Limfjordsruten - regional cykelrute 23 er en 180 km lang sammenhængende cykelrute omkring Limfjorden i Nordjyllands Amt mellem Aggersund i vest og Hals-Egense i øst. Rødhusruten - regional cykelrute 52 er 25 km lang og forbinder Vestkyststruten ved Rødhuse i vest med Limfjordsruten ved Vadum i øst. Husby Holeruten - regional cykelrute 56 er 11 km lang og forbinder Limfjordsruten ved Manstrup i syd med Vestkyststruten ved Kollerup Plantage i nord.

På strækningerne viser blå skilte vej. Skiltene er forsynet med cykelsymbol og rutenummer i hvidt, som vist på forsiden. Ruterne følger grusbelagte mark- og skovveje, men også asfaltveje med lidt trafik, veje med separate stier og stier i eget tracé indgår i forløbet.

Etableringen af Limfjordsruten, Rødhusruten og Husby Holeruten er foregået i et samarbejde med de implicerede kommuner, Aalborg Historiske Museum og Nordjyllands Amt.

Limfjordsruten - national cykelrute 12 er en sammenhængende cykelrute på 610 km omkring Limfjorden i Nordjyllands, Viborg og Ringkøbing amter. I Nordjyllands Amt indgår de regionale cykelruter: Limfjordsruten, Husby Holeruten, Hanherredruten og Ertebølleruten i ruteforløbet. Der er udgivet en cykelbog om ruten, som forhandles gennem boghandlere, turistbureauer og Dansk Cyklist Forbund, eller den kan bestilles på adressen: www.limfjordsruten.dk. Bogen koster 98 kr.

N O R D J Y L L A N D S A M T

Teknik og Miljø
Niels Bohrs Vej 30 - 9220 Aalborg Øst
Tlf. 96 35 10 00

- Signaturforklaring:
- Skov
 - Hede/mose
 - Eng
 - Større, fredede og offentligt ejede arealer med mulighed for gåture
 - Adgangsforbud
 - Ruteforløb
 - Alternativ rute
 - Anden rute
 - Stianlæg langs vej/sti i eget tracé
 - Grusvej
 - 9 Lokaltetsbeskrivelse, se modsatte side
 - I Turistbureau
 - C Campingplads
 - 3 Vandrerhjem
 - X Primitiv lejrplads
 - S Raste-/P-plads
 - h Fortidsminde med særskilt information
 - f Dagligvarer/kiosk uden for større byer

© Kort- og Matrikelstyrelsen 1992/KD.86.1029
 Målforhold: 1:100.000
 0 km 1 2 3 4 5 6 km